

МОТИВАЦИЯ И ДЕМОТИВАЦИЯ ПРИ ИЗУЧАВАНЕ НА ЧУЖД ЕЗИК

Пенка Пехливанова

Желанието ни да подобрим качеството на чуждоезиковото обучение трябва да включва отчитането както на нашите традиции, така и на европейските изисквания и стандарти. В Софийския университет “Св. Кл. Охридски” е направено проучване върху 400 души студенти относно езиците, които владеят. Авторите на проекта смятат, че за България трябва да се изработи езиков профил, т.е. разрез на вида и състоянието на езиковите групи и анализ на чуждоезиковото обучение в системата на образованието. Такива профили са изготвени за десет държави членки на Европейския съюз. Това безспорно трябва да се направи, но аз смятам, че трябва да се проучи и нивото на владеене на чужд език при младежи, които са започнали изучаването му от първи клас, в сравнение с нивото на владеене при младежи, които са започнали изучаването в пети клас. Резултатите биха показали начини за подобряване на организацията и на самото преподаване в училище.

1. В това изложение ще анализирам резултати от анкета, която правя от няколко години със студенти в трети курс по специалност Предучилищна педагогика и Начална училищна педагогика и чужд език, като се основавам на отговорите на 50 студенти. Темата на анкетата е “Моите чужди езици”, а поставените въпроси са свързани с историята на тяхното изучаване за всеки анкетирани – от началото досега.

Сред анкетираниите студенти (за периода 2009–2011 г.) има такива, които са започнали чуждоезиковата си подготовка в пети клас, и такива, които са започнали в детската градина, в първи или втори клас. Някои от явленията, които се коментират, са се променили, тъй като тук става дума за обучение, започнало преди десетина години. Целта ми беше да получа данни, първо, от вече възрастни хора, второ, от хора, които продължават да изучават чужди езици в университета и имат отношение към обучението, трето, от хора, които се подготвят за учители по чужд език. От дистанцията на времето, изхождайки от собствената си променена вече гледна

точка и опита си, те могат да дадат преценка на цялостното си обучение по чужди езици.

Въпросите, включени в анкетата, са: кога започнахте да изучавате първия си чужд език, колко време го изучавахте, кога започнахте втори чужд език, колко време го изучавахте, кои фактори допринасяха за вашия успех, кои фактори пречеха за успешното изучаване на чуждия език, как определяте равнището на владеене на езиците, които сте изучавали или продължавате да изучавате. Отговорите на определените въпроси се обединяват под формата на излагане на факти и обстоятелства, анализ и собствени преценки. Освен ретроспективен и интроспективен анализ на изучаването на чужди езици, безспорно съдържащ много ценни факти, с тази анкета искам да върна назад всеки студент, за да проследи и осъзнае собствения си опит с изучаването на чужди езици, преди да започне да се запознава теоретично с психолингвистични и методически въпроси и да изгражда подготовката си на преподавател по чужд език.

Резултатите от тази анкета дават доста пълна картина на чуждоезиковото обучение като цяло и на прехода към ранно започване на обучението – в детската градина или в началния курс. Може да се направи интересен анализ на получените отговори за всеки един от въпросите. Важен аспект на обучението, особено в детска възраст, е мотивацията и демотивацията при изучаване на чужди езици. Нагласите и мненията относно мотивацията прозират по-ясно или завоалирано във всички отговори, свързани с ролята на родителите, ролята на учителя, учебниците, с ролята на надграждането на познанията.

2. Според Робърт Славин мотивацията е една от важните съставки на ефективното обучение. Авторът задава въпроса какво кара един ученик да желае да учи и отговаря, че готовността да се вложат усилия в ученето е продукт на много фактори, простиращи се от личността и способностите на ученика до характеристиките на определени учебни задачи, стимулите за ученето, средата и поведението на учителя (Славин 2004: 393). Най-общо мотивацията се определя като вътрешен процес, който активира, ръководи и поддържа поведението в течение на времето и е следствие от подкреплението (Славин 2004: 429). Учениците, които са силно мотивирани за постижения, обикновено успяват в училище, но не е ясно кое е причината и кое следствието – силната мотивация ли води до успех, или успехът води до мотивация. Всъщност всяко допринася за другото

(Славин 2004:404). Някои ученици са ориентирани към учебни или цели на овладяването, докато други са ориентирани към цели на изпълнението, т.е. към спечелване на положителни оценки (Славин 2004: 405).

3. Благодарение на факта, че анкетираните студенти определят миналите си успехи или неуспехи в изучаването на чужд език, те не споменават за оценки, получавани в училище, а за постижения. Нивото на владеене не е определено според точна скала, а най-общо според собствената преценка като: задоволително или незадоволително; добро; средно, но не достатъчно за учител; над средното; не е похвално; смятам, че съм на много добро ниво. (Някои анкети са проведени като анонимни, други не, но са налице предпоставки за обективни отговори, тъй като се отнасят до обучение, което е минало, и тъй като анкетата не се провежда от техния настоящ преподавател по чужд език в университета.)

Критерий за самооценка на нивото на владеене на чуждия език са успехите при изучаването му в следващата степен на образование или успехите или неуспехите при общуване на този език, ако изобщо е имало такъв опит.

Анкетираните студенти изхождат от целите на своето изучаване на чужд език – за тях главно постигане на комуникативна компетентност, макар че някои споменават като постижение и опознаването на друга култура. Всички изхождат от презумпцията, че след като са изучавали няколко години чужд език в училище, трябва да могат да общуват с други изучаващи или носители на съответния език. Нещо повече – те са категорични, че точно училището и само училището трябва да осигури достатъчно познания за успешно общуване, без да се налага да се посещават и допълнителни курсове.

При определяне на успехите си с чуждия език анкетираните се разделят в две групи – в едната се затрудняват да определят нивото на владеене, тъй като не са имали възможността да се изпробват, т.е. не им се е налагало да общуват на изучавания чужд език. Втората група са имали възможност да влизат в реална комуникация, затова една част от тях заявяват сигурен успех в общуването, евентуално във владеенето на достатъчни знания на езика, докато друга част не са успели да общуват.

Въпросът за мотивиращите и демотивиращите фактори, на който ще се спра по-подробно, присъства в цялото описание на изу-

чаването на чужд език – като експлицитни оценки или като дух на изложението.

Първи фактор за мотивация – ролята на родителите. Това не е най-важният, но действащ като хронологично първи фактор. Родителите оказват влияние, като решават дали децата им трябва да започнат да учат чужд език, ако обучението не е задължително (когато става дума за детската градина или първи клас). Вторият вид влияние се наблюдава, ако родителите говорят съответния език – децата искат да ги разбират и да говорят като тях. Помощта на родителите, които владеят чуждия език, при обучението на децата също се отчита, но такива случаи са единични.

Втори фактор за мотивация – ролята на учителя. От една страна, личността на учителя като излъчване и отношение към преподаването, от друга – използваните от него похвати в обучението, постоянно и силно въздействат върху обучаемите. Ако учителят в детската градина свири на китара и пее песни, които включват числителните, както и имената на играчките, които е подредил пред себе си, това означава стопроцентово запомняне завинаги на числителните или на имената на играчките. Студентка казва, че е “доволна” от учителите си от първи до седми клас, но в гимназията всичко е станало по-несериозно. От обучението в детската градина си спомня “само” една пиеска, в която е участвала цялата група.

Друга студентка пише: “Моята мотивация за изучаването на английски език до голяма степен се дължеше на преподавателката. Тя не просто знаеше английски, но беше и добър педагог”.

Учителката може да бъде “много приятна, учебникът – с много цветни картинки, “учителката по руски език е винаги усмихната”, “даваше ни стимул да учим и ние с нетърпение очаквахме нейните часове”.

Честата смяна на учителите по чужд език се отчита като силно демотивиращ фактор. Някои от анкетираните пишат, че до десети клас са изучавали много сериозно първи и втори чужд език, но след това учителите им започват да се сменят и подготовката им става по-слаба. Понякога учителите се сменят всяка година, “с различен метод на преподаване” – “При някои учехме много добре, при други не – затова езикът ми стана безинтересен”.

Трети фактор за мотивация – възможност за надграждане на познанията при продължително изучаване на един и същ език. Във

всички документи, регламентиращи организацията на обучението по чужд език в българското училище, се казва, че първият чужд език се изучава от втори до дванайсети клас, при което се подразбира, че става дума за един и същ език. Макар че този фактор невинаги се посочва експлицитно от анкетираните, отношението към него се съдържа в оценката за успешно/неуспешно изучаване на чуждия език.

Особено болезнено и демотивиращо за бившите ученици е **изоставянето** на вече изучаван известно време чужд език и започването на друг. По същия начин се възприема **връщането на обучението** отначало, както се изразяват анкетираните – до азбуката. И двата начина на прекъсване на обучението лишават обучаемите от мотивация. При първия начин те имат съзнанието, че изоставят чуждия език, за който вече имат някаква компетентност, стигнали са донякъде или който предпочитат, и го заменят с друг, във втория случай, че започват отново да изучават нещо, което вече знаят.

Няколко души от анкетираните изучават руски език като първи, но после продължават с немски или английски. Определят знанията си по руски по следния начин – “вече не помня нищо от това, което съм знаела.” Друга студентка открито изказва мнение – в пети клас започва да изучава немски език, след две години спира и започва френски – според нея изучаването на чужд език изисква постоянство и усилена работа, ако то се прекъсне, езикът се забравя. Студентка учи от пети до осми клас френски, от девети до дванадесети – руски. В университета продължава с френския, но според нея не е достатъчно подготвена. Други примери – една година се учи руски език, от шести до дванадесети клас – английски, в университета се започва с френски език; от четвърти до осми клас се учи английски, от осми до дванайсети – немски. За тези ученици се е получило пътешествие през езиците, което безспорно е обогатяващо, но не позволява търсените постижения по нито един от изучаваните езици.

Противоположната ситуация – голяма част от анкетираните студенти описват обучението си като продължително и сериозно изучаване на един и същ език от детската градина до университета. Една студентка се отказва от изучаване на английски в езикова гимназия, за да продължи да учи немски, друга – от пети клас до края на средното си образование и в университета изучава френски език и с удовлетворение заявява: “Знанията ми са достатъчни за едно непринудено общуване”. Друга участничка в проучването от четвър-

ти до дванадесети клас учи английски език в училище и същевременно в курсове, в университета започва немски. Според нея знанията ѝ по английски са много добри.

Връщането на обучението отначало се получава по няколко причини. Едната е незадължителното изучаване на чужд език в детската градина и в първи клас (поради което се записват само част от децата), последвано от задължително обучение в първи, по последните изисквания – във втори клас. Особено драстично е било положението при една от анкетираните студентки, която разказва за незадължителното обучение в началния курс: “Изучаването на английски език не беше задължително, но се организираха извънредни часове, на които по желание можеше да се запишеш. Всяка година обаче се записваха (в групата, която изучава английски по желание) нови и нови деца, които не бяха учили до момента, и заради тях всяка година започвахме с азбуката и преповтаряхме вече изучени неща. В пети клас вече беше задължително изучаването на чужд език. Аз избрах английски. Започнах пак отначало и до осми клас надграждах знанията си. В осми клас се прехвърлих в паралелка със засилено изучаване на английски и отново започнах с азбуката”. Друг анкетиран посочва, че се е наложило да смени училището, което е довело до започване на чуждия език отначало.

Незадължителното обучение дава възможност не само за нови записвания в съответната група, но и за отказване от занятията по чужд език – “Нямах голямо желание да го изучавам и спрях да посещавам часовете, които бяха по желание. Но когато станах в пети клас, изучаването на английски език беше задължително и аз почнах да го уча с голямо желание”.

Всъщност не в започването на нов чужд език (ако той е втори) е бедата, а в започване отново и отново или пък в изоставянето на изучаван известно време език и заместването му с друг. Цитираната по-горе студентка е криволичела и се е връщала няколко пъти към началото, вместо да продължава обучението си.

Друга причина за липса на надграждане или връщане на обучението е смяната на учебни системи, между които няма приемственост.

Успехът в общуването на изучавания чужд език е много силен фактор за мотивация. Той е най-силно въздействащ върху тези, които са имали възможност да приложат езика – ходили са в чужбина или

са общували с чужденци в България. (“Танцувах народни танци, благодарение на които упражнявах и усъвършенствах този чудесен език. Обичам английския и винаги ще се стремя да научавам повече и повече.”) Всяко успешно общуване на чуждия език, и най-краткото, има дълбок емоционален ефект, предизвиква удовлетвореност, дори блаженство, както се изразява една от анкетираните.

Изводи

Всички анкетиранци в началото на обучението гледат мотивацията си да изучават чужд език върху желанията на родителите си, качествата на учителя, забавността на заниманията, по-късно осъзнават целта на обучението – да овладеят в достатъчна степен езика, за да постигнат комуникация чрез него. Осъзнават, че това е дълъг процес, в основата на който стоят усилия и постоянство.

Незадължителното изучаване на чужд език в детската градина или в първи клас води до трудности при организиране на еднородни и постоянни по състав групи, което спъва плавния ход на обучението. В по-широк контекст на някои аспекти на ранното чуждоезиково обучение се спират Р. Стоичков и М. Хубенова и обобщават, че не може да се очаква траен успех в овладяването на чужд език, ако следващите програми не надстройват върху ранното обучение. Губят се усилия и енергия, тъй като е трудно да се организират еднородни групи от деца в началното училище, а в прогимназията рядко се вземат предвид предишните знания на учениците или пък те са принудени да изучават нов чужд език (Стоичков, Хубенова, 4).

Както показват резултатите от проведената анкета, незадължителността на определени занимания води до нееднакви познания и не позволява те да бъдат взети предвид в следващата степен на обучение.

Макар че още да не са учили психолингвистика на овладяването на чужд език или методика на чуждоезиковото обучение в университета, самите анкетиранци студенти определят прекъсването или многократното започване отначало на чуждия език като **липса на надграждане на знанията и лишаване от възможност за постигане на добро ниво на владееене**. Изоставянето на вече изучаван, особено в началния курс, чужд език и замяната му с друг е сред най-демотивиращите фактори. И двата фактора обезсмислят до голяма степен ранното започване на обучението.

БЕЛЕЖКИ

Славин, 2004: Робърт Славин. Педагогическа психология. София, Наука и изкуство, 2004.

Стоичков, Хубенова: Р. Стоичков, М. Хубенова. Някои аспекти на ранното чуждоезиково обучение. – <http://www.see-educoop.net>

МОТИВАЦИЯ И ДЕМОТИВАЦИЯ ПРИ ИЗУЧАВАНЕ НА ЧУЖД ЕЗИК

ПЕНКА ПЕХЛИВАНОВА

Резюме

В това изложение се анализират и обобщават резултатите от анкети, проведени със студенти относно чуждите езици, които са изучавали от времето, когато са били в детската градина, до настоящия момент. Основният въпрос, който се разисква, е мотивацията като важен стимул за успешно изучаване на чужд език. Интересни са основните фактори за мотивация, които анкетираните студенти излагат – един от тях е възможността за надграждане на знанията при изучаване на един и същ език от началното училище до края на средното образование. Прекъсването на изучаван език или започването му отначало демотивират обучаемите.

MOTIVATION AND DEMOTIVATION FOR LEARNING FL

PENKA PEHLIVANOVA

Summary

This paper analyses and summarises the results of the questionnaire given to university students about foreign languages they have learnt up to now. The main question discussed is their motivation for learning FL, based on a series of factors. One of the most important of them is the possibility of building up knowledge by learning the same language from the beginning of school to this moment. Breaking off tuition in one language or restarting learning a language already studied demotivated the students to a great extent.